

A auga e o agro no medio rural galego: o millo

Jorge Regueira Cerviño
Gustavo Valentín Barcia Dopazo

A nosa comunidade é rica en correntes de auga de pequeno caudal (regatos, regos, regueiros). Tendo en conta as condicións do clima do noroeste peninsular, poderíase pensar que se trata dun recurso abundante. Sendo así, ¿por que existe a necesidade de recorrer ó regadío pese a dispoñer de precipitacións abundantes? Pois debido á confluencia de tres factores como son a escasa profundidade media do solo agrícola, a escasa capacidade de retención de auga no solo e a irregularidade das precipitacións que acentúan a escaseza nos meses de verán.

Esta necesidade é histórica, pois o emprego do regadío está documentado dende a Alta Idade Media. Coas técnicas de rego tentábase compensar a sequía estival que afectaba, tanto entón como agora, á meirande parte do territorio galego, sobre todo para conseguir maiores e mellores rendementos nas producións dos cultivos.

Pero do uso do regadío tamén se beneficiou a gandeiría. O mellor e máis intensivo aproveitamento das augas para o rego de prados e cultivos forraxeiros contribuíu de forma notable á emerxente especialización gandeira, completada ésta na segunda metade do século XX.

Deste xeito, os recursos hídricos sofren unha maior presión, a pesar da súa relativa abundancia, ó multiplicarensen tanto a intensidade como a cantidade dos seus

aproveitamentos co paso do tempo. Esta situación deu lugar a conflitos que, fundamentalmente, son preitos arredor ó dominio e uso das augas e que constitúen unha constante da vida do rural galego.

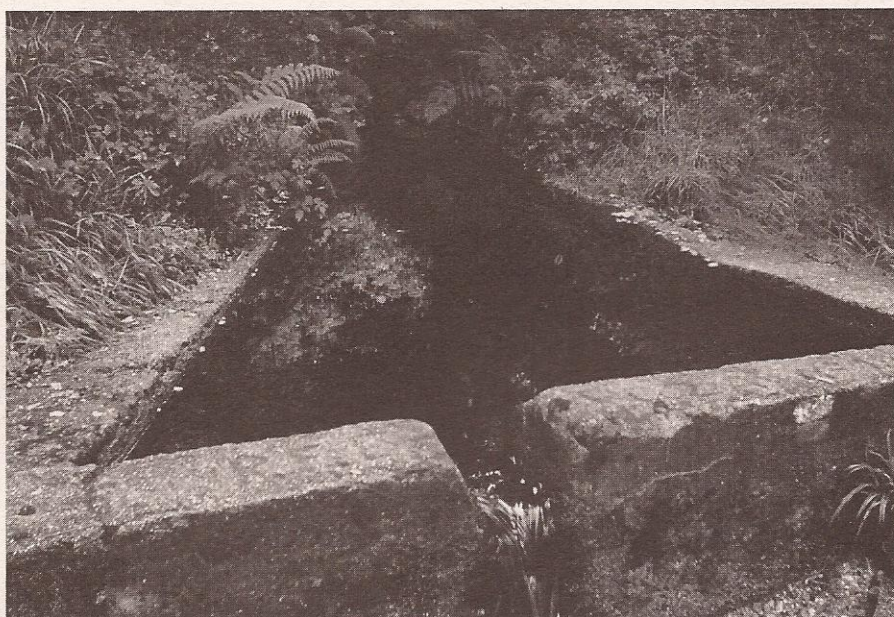
Sen embargo, as condicións naturais do territorio galego tamén fan necesarias o emprego de técnicas especiais para o manexo das augas nas estacións mais chuviosas, sobre todo co obxectivo de facilitar a drenaxe das terras e deste xeito evitar, na medida do posible, o constante lavado do solo provocado polas importantes cantidades de auga que se infiltran neles.

Plantéxanse, polo tanto, dúas necesidades básicas no uso e manexo da auga no agro galego: o control do exceso en períodos de maiores choivas e o máximo aproveitamento nos meses de escasez, é dicir, no verán.

Ata mediados do século XX, na sociedade rural galega, o prin-

cipal uso da auga estaba vencellado principalmente á agricultura; incluso o uso doméstico e o industrial estaba vinculado a ésta, tanto no que se refire á localización do hábitat rural coma ás escasas industrias existentes. Había un uso encadenado, pois a auga empregada como forza motriz (muíños, batáns, aserradeiros, etc) tiña posteriormente un aproveitamento agrícola por medio do regadío, do mesmo xeito que as augas de consumo humano e animal, que logo eran almacenadas e canalizadas cara as terras de labor para serviren de fertilizantes.

A importancia da auga como recurso queda patente na existencia de numerosos e variados sistemas de repartición da auga de rego nos pobos e parroquias. A presenza dunha reglamentación establecida pola propia comunidade labrega para controlar o acceso á auga demostra o esencial que era para o desenrolo

de cultivos e o sostemento do sistema de vida.

Nas comarcas do suroeste de Galicia, con unha gran ocupación do territorio desde antigo e unha marcada sequía estival, o aproveitamento das augas nos meses de verán resulta fundamental para a viabilidade de cultivos como o millo, moi esixente coa auga. A gran expansión que acadada este cereal nas zonas litorais do occidente galego, onde se practicaba o policultivo de xeito intensivo, probablemente esté en estreita relación coa existencia de formas de rego que posibilitan o máximo aproveitamento dos recursos. Por outra banda, nas terras regadas intercalábase herba para que cando se recollese o millo quedase un prado artificial co que alimentar o gando en outono e inverno.

Contraposto a este método de cultivo estaba o seguido no resto das zonas marítimas e terras limítrofes, onde o millo se cultivaba en secano e se intercalaban fabas entre as prantas do cereal, para recolectalas casi ó mesmo tempo. Pero non era o millo o único beneficiario das vantaxes do rego, tamén a pataca e o liño noutras comarcas do territorio

galego.

En concreto na comarca do Morrazo, a mediados do século XVIII, nas roteas predominaba o millo, case sempre á cabeza dos regos das mellores terras, mentres que o centeo vese desprazado e marxinado ás terras de peor calidade. As rotacións acostumaban ser cada tres anos con alternancias frecuentes de millo-pasto e que, nalgún ano, convertíase en liño-millo, ou feixóns-millo. O millo seméntase na primavera e recóllese en outubro. Unha vez retirado do campo é substituído polo pasto, cebada ou ferraña, que se sementa para forraxe. Deste xeito, o campo estará ocupado polo pasto de outono á primavera, producindo comida para o gando e protexendo o campo da erosión das chuvias abundantes desas estacións. Se se cultivan cereais de inverno (centeo-trigo) as variantes podían ser: deixar o campo a barbeito verde, sementar millo de ciclo corto, sementar un campo intermedio que enlazaría co millo. A rotea é a que impera aínda hoxe en día. Así a terra produce ininterrompidamente.

Por outra banda, hai que subliñar o uso da auga para o rego das

superficies de prados e cultivos forraxeiros. É neste tipo de aproveitamentos onde se produce un maior incremento no emprego da auga, sobre todo debido a que moitas destas superficies eran de nova creación, sobre terras que antes non gozaban do beneficio do regadío e que pasaban a ter como función exclusiva de manter un gando en constante crecemento. As comarcas do interior, incluso nas de montaña, tamén sufriron transformacións como as sinaladas para o occidente galego, aínda que nun grado distinto; así, gracias ó aumento dos rendementos de cultivos como o millo e as patacas, poiderónse liberar a novos usos terras que anteriormente estaban destinadas fundamentalmente ó principal centro de recursos do agro galego: o monte.

Referencias bibliográficas:

Dominio, uso y conflictos de aguas en la agricultura gallega contemporánea.

Alfonso Sánchez Regueiro.

Economía e población rural na Galicia Atlántica: O Morrazo nos séculos XVII e XVIII.

Hilario M. Rodríguez Ferreiro.

